

הידור מצוה - פתיחה

א. בתחילת שירת הים שרים משה ובני ישראל (שמות טו, ב):

עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו.

חכמים דורשים מפסוק זה שעל האדם להתנאות לפניו במצוות (שבת קלג):

דתניא: זה אלי, ואנוהו - התנאה לפניו במצות; עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה, בבלר אומן וכורכו בשיראין נאין. אבא שאול אומר: ואנוהו - הוי דומה לו: מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום.

כשם שעל האדם להדר במצוות כך עליו להדר בקרבנות. רבי נחוניא לומד מהמילה 'אחד' שכאשר אדם צריך לבחור איזו בהמה להביא כקרבן עליו לבחור בבהמה הטובה ביותר שבעדרו (מגילה כח):

שאל רבי עקיבא את רבי נחוניא הגדול, במה הארכת ימים? אתו גוויזי (משרתיו) וקא מחו ליה (הרביצו לו, הם ראו בשאלה זו חוצפה שכן ר"ע היה אז תלמיד לא מוכר). סליק (ר"ע) יתיב (ישב) ארישא דדיקלא, אמר ליה: רבי, אם נאמר כבש למה נאמר אחד? - אמר להו (רבי נחוניא למשרתיו): צורבא מדרבנן הוא, שבקוהו. אמר ליה: אחד - מיוחד שבעדרו.

חכמים דירגו את סוגי המנחות, והרמב"ם מסביר את מטרת הדירוג (איסורי מזבח ז, יא):

ומאחר שכולן כשרין למנחות למה נמנו, כדי לידע יפה שאין למעלה ממנו והשוה והפחות שהרוצה לזכות עצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו, הרי נאמר בתורה והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע י"י אל הבל ואל מנחתו, והוא הדין בכל דבר שהוא לשם האל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב, אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו, כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו, הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבנכסיו.

דייק היטב בדברי הרמב"ם: אתה חושב שלפי דעתו אדם חייב לעשות זאת, להדר במצוות, להביא קרבנו מן היפה והמשובח, או שזו מידת חסידות?

ב. האם חכמים מתכוונים ללמוד מהפסוק שחובה להדר במצוות, לעשות לפניו סוכה נאה, לולב נאה? זוהי חובה מהתורה? ומה קורה אם אדם אינו מהדר במצוות, האם יתכן שהוא אינו יוצא בשל כך ידי חובה? העמדה המקובלת בראשונים היא שזהו דין דרבנן, ונפתח בגמ' (סוכה יא):

דתניא: לולב, בין אגוד (שההדס והערבה מחוברים אליו וכפי שנהוג על ידי הקושלק) בין שאינו אגוד כשר. רבי יהודה אומר: אגוד כשר, שאינו אגוד - פסול. מאי טעמא דרבי יהודה? יליף לקיחה לקיחה מאגודת אגוד, כתיב התם (ביציאת מצרים, במכת בכורות) ולקחתם אגדת אגוד, וכתוב הכא ולקחתם לכם ביום הראשון, מה להלן באגודה - אף כאן נמי באגודה. ורבנן: לקיחה מלקיחה לא ילפינן. כמאן אזלא הא דתניא: לולב מצוה לאוגדו (לחברו עם ההדס והערבה), ואם לא אגדו - כשר (כמי נאמרה ברייתא זו) אי רבי יהודה - כי לא אגדו אמאי כשר? אי רבנן - אמאי מצוה? - לעולם רבנן היא, ומשום שנאמר זה אלי ואנוהו - התנאה לפניו במצות.

אומר הריטב"א (סוכה יא):

ואי רבנן מאי מצוה. פי' דליכא למימר דמצוה לאוגדו לכתחילה מן התורה אלא דיעבד אם לא אגדו כשר, דהא כל בדאורייתא לא שאני לה בין לכתחילה בין בדיעבד. ופרקינן דהיינו מצוה מדרבנן משום שנאמר זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות. 'מצוה מדרבנן משום שנאמר זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות', ומכאן שההידור במצוות הוא דין דרבנן¹.

ג. הברייתא מלמדת אפוא שלכתחילה יש לאגוד את הלולב כדי להדר במצוות, ומשום שנאמר זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות, אך בדיעבד יוצא גם אם לא אגד, 'ואם לא אגדו כשר'. האם ניתן ללמוד מכך שיוצאים ידי חובה גם ללא הידור במצוה? המשנה בתחילת פרק שלישי בסוכה פוסלת לולב יבש (סוכה כט):

לולב הגזול והיבש - פסול.

רש"י מסביר שפסול הלולב נובע מהצורך בהידור מצוה (רש"י סוכה כט):

יבש - דבעינן מצוה מהודרת, דכתיב ואנוהו.

מה רש"י יענה על השאלה האם הידור מצוה מעכב? הקשה עליו מדין אגד לולב!

הלולב היבש פסול בשל הצורך להדר במצוות, דכתיב ואנוהו. עולה מכך שאדם לא יוצא בשל אי ההידור! **התוספות** מקשים על כך (תוספות סוכה כט):

לולב יבש פסול - ומפרש בגמרא משום דאיתקש לולב לאתרוג דכתיב ביה הדר (וזוהי דרשה מקומית בארבעת המינים). ולא כמו שפירש הקונטרס משום דכתיב זה אלי ואנוהו דאין ואנוהו אלא לכתחלה ולא מיפסל בהכי כדמוכח פ"ק דאמרי רבנן לולב מצוה לאוגדו משום שנא' זה אלי ואנוהו לא אגדו כשר.

מהו מקור הפסול לפי תוספות? מהי קושייתם על רש"י?

התוספות מקשים: לא יתכן שמקור הפסול הוא דין הידור מצוה, הרי דין זה אינו מעכב! אם הוא היה מעכב, מדוע לולב שלא אגדו כשר? לדעתם, מקור הפסול בדין מקומי בארבעת המינים, הדר.

ד. כיצד יתמודד רש"י עם קושיית התוספות? אם הידור מעכב מדוע לולב שלא אגדו כשר? נלמד את תשובת המאירי (סוכה כט):

ומתוך כך אני חוזר לפרש כפירוש גדולי הרבנים ומשום זה אלי ואנוהו. ואף על גב דבלא אגדו כשר בדיעבד לא כל המדות שוות בפסול שאינו הדר, שהיבש כלה כל ליחלוהו וניטלה הדראתו כאדם שניטל חיותו וכמו שפסלוהו בתלמוד המערב על שם לא המתים יהללו יה, אבל לא אגדו (לולב שאינו אגוד להדס וערבה) לא ניטל הדרו לגמרי ובדיעבד כשר.

1. לגישה אחרת הסבורה שהידור מצוה מדאורייתא ראה בדברי הראב"ד, כתוב שם לראב"ד סוכה דף ז. בדפי הרי"ף.

המהר"ם חביב בספרו **כפות תמרים** כותב דברים דומים (סוכה כט):

דאפשר לומר דמה שכתוב ואנוהו התנאה לפניו במצות יש דברים שהם לכתחלה כגון אגד ויש דברים שיהיו לעיכובא כגון לולב היבש פסול והכתוב מסרו לחכמים לפרש איזה הידור הוא לכתחלה ואיזה הידור הוא לעיכובא... ומתוך זה עלה בידינו תירוץ ב' לרש"י דרש"י סבירא ליה דיש דברים שהם לעיכובא ויש דברים שהם לכתחלה.

כיצד מתרצים המאירי והכפות תמרים את קושיית התוספות? חשוב: כיצד נדע מתי דין הידור מצוה מעכב ומתי הוא רק לכתחילה? מהי אבן הבוחן?

מתשובתו של **השפת אמת** לקושייה ניתן לדלות כלל (סוכה כט):

פשוט יש לומר בין תוספות הידור כגון לאוגדו ובין מיאוס כמו יבש דמשום ואנוהו אסור ליקח יבש ושוב גם בדיעבד אינו יוצא בו, מה שאין כן באגד שאינו אלא תוספת הידור וליכא איסור ליטלו בלי אגודה.

מהו הכלל שעולה מדברי השפת אמת? מתי דין הידור מעכב ומתי הוא רק לכתחילה?

האגד, חיבור ההדס והערבה ללולב כפי שמקובל על ידי הקוישלך, אינו אלא תוספת הידור. לכתחילה צריך אמנם להוסיף הידור, 'התנאה לפניו במצות', אך דבר זה אינו מעכב. הלולב היבש, לעומת זאת, הוא דבר מאוס, וחכמים לומדים מהפסוק 'זה אלי ואנוהו' שעל האדם להתנאות לפניו במצוות ולא לקיים מצוה בדבר מאוס. עולה מדברי השפת אמת שחכמים למדו מהפסוק 'זה אלי ואנוהו' שתי הוראות שונות: הראשונה, מצווה על הוספת הידור, והוראה זו אינה מעכבת. השנייה, איסור על קיום מצוה בדברים מאוסים, והוראה זו מעכבת. המשותף להבנתם של השפת אמת והמהר"ם חביב ברש"י הוא שלדעתם הפסוק עצמו פוסל את הלולב היבש, כך שלעיתים הפסוק פוסל ולעיתים הוא רק מורה מצוות לכתחילה. יש בכך קושי מסוים, שפסוק אחד ילמד שתי הלכות שונות, לעיתים יעכב ולעיתים לא יעכב. ננסה אפוא להציע אפשרות אחרת בהבנת רש"י: כוונתו שחכמים החליטו לפסול את הלולב היבש מתוך התבוננותם בערך הכללי של 'הידור מצוה', 'יבש - דבעינן מצוה מהודרת, דכתיב ואנוהו', אם יש ערך בהידור אז ודאי שחפץ מאוס כלולב יבש פסול. הלולב היבש פסול מפני שחכמים פסלו אותו, והפסול אינו נובע ישירות מהפסוק 'זה אלי ואנוהו'. חכמים אינם מפרשים את הפסוק, ולא חושפים הלכה שטמונה בו, אלא פוסקים ומחוקקים הלכות עצמאיות כהיענות לקריאת הכיוון של הפסוק.

חשוב: מה יהיה הדין בחפצי מצוה מאוסים במצוות אחרות? האם גם הם יהיו פסולים אפילו בדיעבד להבנת רש"י במקור פסול הלולב? האם הדבר תלוי בהבנות השונות בדעת רש"י?
